

ברין רוצחים שאנסו ישראל, לקרוע ספר תורה בידים ולבזותו.

[פירוש חסידים]

שאלה: ביום ד' אלול תש"א עשו הגרמנים ציד על חיות משומטות

כגון כלבים וחתולים ואספו אותם לבית המדרש החדש (די נייע קלויז, סלבודקה) והמיתו אותם במיתת יריה. אולם דעתם של הזדים הארורים ימ"ש לא נתקררה בזה שחיללו את הקודש והפכו מקום תורה ותפלה לבית מטבחים של כלבים וחתולים ולמדמנה של נבלות סרוחות, אלא שכינסו המוני יהודים שיראו בחילול מקום מקדשם, ולא עוד אלא שהכריחו יהודים אחדים שיקרעו כמו ידיהם ספר תורה וביריעותיו יכסו את נבלות החיות ההרוגות, והנה אלה היהודים שהכריחו אותם לחזות בבזיון ספר התורה איך שנקרע לגזרים, והמכתב מכתב אלקים מגואל בדם טמא של נבלות ומעופר בעפר הארץ. באו בשאלה לפני הגאב"ד דקובנה זצ"ל שיתקן תשובה

על כל האנשים שהיו באותו מעמד איום ובפרט על האנשים שהכריחו לבזות כמו ידיהם את התורה, לקורעה ולעולל בעפר קרנה, וכן על כל תושבי הגיטו שלאזניהם הגיעה השמועה לא טובה על בזיון תורת דת יומים, כי הקהל ראה בזה אות מן השמים שיצא הקצף על כל העדה ולכן מן הראוי שכולם יקבלו עליהם תענית ותשובה ויפילו תחינתם לפני שוכן מעונה שירחם על עמו, יאמר לשטן הרף ולמשחית יאמר די. והיות שאז תקפה על הגאב"ד דקובנה מחלתו הטיל עלי לעיין בדבר ולאחר העיון להחליט כדת מה לעשות בכל הנוגע לתיקון התשובה והכרזת התענית כדי לאמץ ברכים כושלות ולאמץ לב הנדכאים והמעונים יושבי הגיטו.

תשובה: במס' מועד קטן דף כ"ו ע"א גרסינן, אמר ר' חלבו אמר רב הונא הרואה ספר תורה שנקרע חייב לקרוע שתי קריעות אחד על הגויל ואחד

על הכתב שנאמר אחרי שרוף המלך את המגילה ואת הדברים, אמנם **בירושלמי** **הגירסא** היא „הרואה ספר תורה שנשרף” וכן היא הגירסא ברב אלפס והראש, ולפי גירסא זו משמע שהוא חייב לקרוע רק כשרואה ספר תורה שנשרף, אבל אם הוא רואה ספר תורה שנקרע אינו חייב לקרוע, וזהו לא כגירסת תלמודא דידן שהרואה ספר תורה שנקרע חייב לקרוע.

והב"י כתב באור"ח סי' רפ"ח ס"ק ה', **שהעולם אומרים שנמצא בספרים** **קדמונים שעל ג' חלומות מתעניין בשבת ואחד מהם הרואה ספר תורה שנשרף** ומדברין משמע שהוא סובר כגירסת הירושלמי „הרואה ספר תורה שנשרף” וגם מדבריו **ביו"ד סי' ש"מ ס"ק ל"ז** משמע כן שהוא כתב שם, **הרואה ספר תורה שנשרף וכו',** וגם **הט"ז הבין שכך היא שיטת הב"י,** ששם בס"ק כ"ד כתב **הט"ז וז"ל:** משמע דוקא בשריפה אבל בשאר כליון לא וכ"פ ב"י ¹²³⁴⁵⁶⁷ **דהכי משמע בירושלמי ולא משמע כן בגמרא שלנו וכו', ממילא מה שזכר שריפה הוא נמי לאו דוקא** כיון דבגמרא שלנו ליתא ע"כ ודאי שריפה לאו דוקא וכ"פ מו"ח ז"ל ע"כ, ועי' שם **בבאר היטב** שכתב ז"ל: **ה"ה נקרע ונחתך ונמחק בזרוע בין מישראל בין מעובד כוכבים דהכל תלוי כשרואה חלול השם בזרוע ע"כ.**

העולה מהאמור שלפי גירסת הירושלמי שגורס „הרואה ספר תורה שנשרף” וסבירא ליה דכל עיקר דין זה הוא רק ברואה ספר תורה שנשרף אבל לא ברואה ספר תורה שנקרע, לכן בנידון דידן מכיון שהיה רק בזיון של קריעת ספר תורה אין שום חיוב על הרואים לקרוע, אבל לפי גירסת תלמודא דידן דגרסינן „הרואה ספר תורה שנקרע” ודאי שבנידון דידן מוטלת החובה על הרואים לקרוע, **ומכיון שהב"ח והט"ז הכריעו להלכת ששריפה לאו דוקא** אלא הוא הדין כשהוא רואה ספר תורה שנקרע, ולא רק כשנקרע אלא הוא הדין כשהוא רואה בזיון אחר כגון נחתך ונמחק כמו שכתב הבאר היטב, לכן **בודאי החובה מוטלת על כל רואי מעשה זדון זה לקרוע.**

אולם על אותם מתושבי הגיטו שלא ראו במו עיניהם את מעשה הזדון הזה אלא ששמעו מפי אחרים בודאי שאין עליהם החובה לקרוע אפילו לפי גירסת תלמודא דידן, דהכי משמע **מלשון הגמרא „הרואה ספר תורה”,** משמע דכל עיקר חיוב קריעה אינו אלא על הרואה, אבל מי שלא ראה בעצמו את

הדבר אלא שמע מפי אחרים אינו חייב לקרוע מאחר שהוא עצמו לא ראה את בזיון התורה אלא ששמע על כך מפי אחרים, וכן משמע **מלשון פירוש רש"י על הרי"ף** שם במס' מועד קטן שכתב שם וז"ל: לא אמרו לקרוע על ספר אלא בזרוע **שרואה בעיניו** ששורפין אותו, ומשמע מלשון זה שעיקר החיוב אינו אלא היכא שהוא „רואה בעיניו“, אבל היכא שהוא רק שמע מפי אחרים ולא ראה בעיניו אינו חייב לקרוע.

ובחכם צבי סימן י"ז כתב בהדיא כן דכל עיקר חיוב של קריעה אינו אלא לעומד ורואה באותו פרק ובאותו מקום כמעשה שהיה במלך יהודה אבל שמיעה או ידיעה בלא ראייה לא, וכן כתב **באגודה** במס' מועד קטן שאם נשרף באונס או ששמע ולא ראה אינו קורע.

וכל זה לענין קריעה אבל בתענית ודאי נראה שיש לחייב את כל אלה שראו

את המעשה הרע הזה דלא גרע מהיכא שהוא רואה ספר תורה שנפל

שהוא חייב להתענות וכל שכן בנידון דידן שראו זלזול נורא ואיום כזה שנעשה על ידי הזדים הארורים, וכבר נשאל **בשו"ת חיים שאל** ח"א סי' י"ב מהו להתענות הרואה ספר תורה שנפל שכתב וזה לשונו: עד שאתה שואלני אם הרואה חייב להתענות, אעיקרא דדינא הא דפשיטא לך ולכל המון ישראל שמי שהי' בידו ספר תורה ונפל שחייב להתענות, **אינו מפורש בש"ס ובראשונים, אמנם מנהג ישראל** שגם, אשר יפלו מידו התפילין מתענה, וכ"ש מי שיפלו מידו ספר תורה, ובשגם סברא היא שצריך כפרה מפני שבא זלזול לס"ת על ידו, אבל בש"ס ופוסקים לא נתבאר הדבר, ורק בספר משפטי שמואל סי' י"ב ישנו בנ"ט למנהג התפילין ששייך בהם זלזול, וארז"ל מ"ק כ"ו שתפילין שנשרפו בזרוע צריך לקרוע כמו בס"ת ומכיון שהם כס"ת וכי יסתפק אדם שמי שנפל ס"ת מידו לא יתענה.

ובדברי חיים יו"ד סי' נ"ט כתב בפשיטות שבעיקר הדבר שנוהגין אנו בני אשכנז להתענות בנפל ס"ת או תפילין אין לו שוב רמז בש"ס

ומסקנתו היא שאף על פי כן יש לגזור תעניות בה"ב על הרואים בנפילת

ס"ת עפמ"ש בתענית ט"ז שמוציאין התיבה לרחובה של עיר לומר כלי צנוע

היה לנו ונתבזה בעונותינו, וה"נ העונות גרמו לבזיון התורה עיי"ש בכל

דבריו וכן כתב בתשובת בית היוצר.

וְגַם הכפות תמרים בסוכה מ"א כתב רמז לתענית מהא דסוכה עיי"ש דיליף מש"ס שכשנופלים התפילין הוי זלזול ונהגו להתענות לכפר העון, ובדברי חיים דחה את דברי הכפות תמרים וכתב שאכתי אין רמז בזה להתענות, אמנם **יש סמך לזה מירושלמי סוטה** פ"ז ה"ד דאיתא שם, ארור אשר לא יקים את דברי התורה הזאת וכי יש תורה נופלת, שמעון בן יקים אומר זה החזן שהוא עומד ופי' הרמב"ן על התורה (כי תבוא כ"ז, כ"ו) דר"ל זה החזן שאינו מקים את ספרי התורה להעמידנן כתיקונן שלא יפלו עיי"ש. גם התוס' בסוטה ל"ז הביאו את דברי הירושלמי הנ"ל עיי"ש, ומכיון שהחזן הוא אחראי לדבר זה מן הראוי להתענות כדי שיצא מכלל ארור ויהיה בכלל ברוך, ועיין עוד בשו"ת דבר משה תאומים, סי' צ"א ובשו"ת אמרי אש או"ח סי' י' ובשו"ת רב פעלים ח"ד או"ח סי' כ"ח, **וכל זה שייך רק למי שיצאה התקלה מתחת ידו, אבל לקהל הרואים לא מצאנו סמך לזה**, ואף הרואה ס"ת שנשרף שחייב לקרוע לא אמרו אלא בזרוע וכמעשה שהיה עיי"ש בגמרא מו"ק כ"ו וביו"ד סי' ש"מ סעי' ל"ז וכן הוא בשו"ת חכם צבי סי' י"ז ובשו"ת שבות יעקב ח"א סי' פ"ד עיי"ש.

ובירושלמי פ"ג דמו"ק ה"ז איתא הרואה ת"ח שמת כרואה ס"ת שנשרף, א"ר אבהו יבא עלי אם טעמתי כלום כל אותו היום, ר' יונה הוה בצור כד שמע דדמק בריה דר' אבהו וכו' אסקיה צום לההוא יומא עיי"ש, אבל כל זה בשריפת ס"ת בזרוע וכמעשה שהיה, **אבל** **בנפילת ס"ת מנלן** ח"ח"ח 1234567 **שצריכים להתענות, ואפילו בכליוי ס"ת שלא בשריפה כגון שנמחק בזרוע פסק הב"י ביו"ד שא"צ לקרוע** ועיי"ש בט"ו, וכ"ש בנפילת ס"ת ובאונס הא ודאי לא מצינו חיוב לקרוע או להתענות, ומהירושלמי הנ"ל מבואר דתענית הויא חסידות אפילו בת"ח שמת וס"ת שנשרף.

ובש"ע ארי"ח סי' רפ"ח ס"ק ה' איתא שעל ג' חלומות מתענין בשבת ואלו הן הרואה ס"ת שנשרף או יוהכ"פ בשעת נעילה או קורות ביתו או שניו שנפלו, **ובספר מגיד משרים (פ' ויקהל) א"ל המגיד למרן יפה הוריתא שלא להתענות בשבת על שחלם שנפל ס"ת, ועיי' במטה יהודה סק"ו אלמא אין שום דמיון משריפת ס"ת לרואה ס"ת שנפל, ועיי' באגרות הרמ"ז סי' ל"ו שמי שנפל ס"ת מידו יתענה ג' הפסקות וכו', כל כי הני דמר מילי דחסידותא וכו' ועכ"פ הרואים אין לחייבם בתענית, שהרי גבי הרואה ס"ת שנשרף לא**

שאלות ותשובות ממעמקים

יא

אמרו אלא בזרוע וכמעשה שהיה וכו' ונהי שמי שנפל הס"ת מידו טוב שיתענה ומה גם שהמנהג הוא להתענות אפילו נפלו תפילין מידו, אבל הרואה ס"ת אין לחייבו תענית מן הדין וכו', **ונראה עוד שמכיון שלא נזכר בש"ס ובפוסקים שמי שנפלו תפילין מידו שיתענה, יש להקל לתשושי כח שבמקום תענית יתנו צדקה לכפרתם** ולא אכחד כי באיזה מקום נפל ס"ת מיד הנושא וגזר הרב תענית בה"ב לכל הקהל, ואיברא שרב המקום לפי ראות עיניו יגזור ויתקן כדי שיזהרו לעתיד והכל לפי מקומו ושעתו **עכ"ד ספר חיים שאל.**

וְגַם בברכי יוסף בשירי ברכה סי' רפ"ב סק"ד דפוס שאלוניקי כתב שמן הדין אין הרואה צריך להתענות עיי"ש, הן אמת כי בספר נהר שלום סי' תקס"ו כתב, מעשה בקהל א' שנפל הס"ת לארץ בשעת הוצאתו וגזרו החכמים תענית בה"ב על אותם שנמצאו בבהכ"ג, אפשר דהוראת שעה היתה.

ובספר פרי השדה ח"ב סי' ע"ב הביא סמך שיתענו כל אלו שראו בנפילת ס"ת מהא דאיתא בברכות ל"ד המתפלל וטעה סימן רע לו ואם ש"ץ הוא סימן רע לשולחיו ולכן כולם מחוייבים להתענות, עיי"ש בשו"ת כרם שלמה סי' ל"ה בשם גדול אחד שראה כן בחלום, ואפשר שזהו רק בש"ץ שהוא שליח לכל הקהל אבל לא בשכל המעשה היה באונס.

ועיי' במג"א סי' מ"ד סק"ה שהביא ג"כ בשם שו"ת משפטי שמואל סי' י"ב שמי שנפלו מידו תפילין **שצריך להתענות**, וכמש"כ חז"ל שהרואה תפילין שנשרפו בזרוע חייב לקרוע כדין ספר תורה שנשרף ומכיון שהם כס"ת וכי יסתפק אדם שמי שנפל מידו ס"ת לא יתענה, וקצת ראייה ממ"ש שהרואה בחלום ס"ת שנשרף חייב להתענות אפילו בשבת ע"כ.

ובשו"ת שדה הארץ ח"ג אר"ח סי' י"א כתב על זה, שמתוך ראיתו משמע דה"ה לרואה ס"ת או תפילין שנפלו שיתענה שכיון שכ' ששניהם שווים לענין שריפתם בזרוע וכן ה"ה לרואה בחלום תפילין שנשרפו שמתענה תענית חלום בשבת, כדין רואה בחלום ס"ת שנשרף וכמ"ש המג"א סימן רפ"ח סק"ח עיי"ש. א"כ רואה ס"ת או תפילין שנפלו צריך להתענות מפני שראה בזלזול כתבי הקודש, אולם בספר מראית העין הובא בליקוטים להחיד"א סימן י"ח

אות ב' דחה את דברי שדה הארץ בזה, שהרי אפילו בס"ת אין הרואה חייב בתענית וכמ"ש בשו"ת חיים. שאל. אבל ביד אליעזר סי' קכ"ו כתב שנשתרב המנהג שמתענין כל הצבור שראו ספר תורה שנפל לארץ דכל הקהל שייכו ביה ולכולם שהיו באותו מעמד וראו את הדבר הראו מן השמים שצריכים תשובה. אמנם בתשובת זכר יהוסף או"ח סי' ל"א כתב דאין בכך כלום בדבר דלא שכיח לא שייך מנהג עיי"ש.

העולה מכל המובא דבגידון דידן **ודאי כל האנשים שהיו באותו מעמד אם הדבר אפשרי להם צריכים הם להתענות**, שהרי הנהי רבוותא שהבאתי סבירא להו שאפילו ראו ספר תורה שנפל צריכים כל הרואים להתענות וכל שכן בגידון דידן כשראו ספר תורה שנקרע, אבל **אם הדבר אינו אפשרי להם**. מחמת חולשת גופם מפני הרעב והצרות המתחדשות בגיטו כל יום אין לחייבם בתענית. אבל **אותם האנשים שקרעו את ספר התורה בידיהם בודאי שהם צריכים להתענות** אף שעשו את הדבר מחמת אונס של נפשות, אבל **יתר יושבי הגיטו שלא היו באותו מעמד** איום ורק שמעו על הדבר הזה מפי אחרים, על האנשים האלה אין להטיל תענית וכמו שהבאתי לעיל, דמלשון הגמרא משמע דדין הקריעה הוא רק ברואה אבל לא בשומע מפי אחרים, ואפילו על הרואים אין להטיל עליהם חובת קריעה מכיון שלפי דעת הירושלמי האלפס והרא"ש חיוב זה הוא רק ברואה ספר תורה שנשרף ולא ברואה ספר תורה שנקרע, אבל בתענית ודאי דהרואים מחויבים.

ואף על פי כן הוריתי לכל אלה ששמעו על הדבר אף שאינם מחויבים בתענית שיתנו צדקה כל אחד לפי יכולתו והשגת ידו, ובש"ק שלאחר זה עוררתי את הקהל בדברי כיבושין שיפשפשו במעשיהם וישובו בתשובה, ושיהיו מאד זהירים בקדושת כבוד ס"ת ואחת כמה וכמה בכבודם של תלמידי חכמים לומדי תורת ה', וה' הטוב יסלח לנו והוא רחום יכפר עון, והגאון הגאב"ד דקובנה הסכים ע"ז.